

תקריה, י"ג בכסלו, תש"י.
4.12.1949

ד ב ר

לכבוד
מר משה שרת,
ניו-יורק.

משה היקר,

זלמן לייף ספר לי היום כי ישנה תכנית לגרש את החושבים הערבים במספר נכר של מקומות, בעקר בגליל. והרי העובדות:

1. הכפרים אשר הוטביותם יגורשו הם: פסוטה, הרשיחה, מקיליה, ג'יש (כולל את אנשי כפר בירזם היושבים שם), חורפיש, ריחניה - אלה בגליל, וכן מג'דל וזכריה (ליד ביה נטף).
 2. מספר האנשים אשר יגורשו עולה לעשרה אלפים בקרוב.
 3. הגרוש, כלומר, העברה בכת למקומות אחרים, נחוצ סטטי במחוז.
 4. ראש הממשלה אישר את התכנית אולם לא יפעילנה בלי הסכמתך ובלי הסכמת מר קפלן. (פעולה זאת תעלה במליון ל"י, ובהוצאה יישובם של המגורשים מת"ש).
 5. לייף אומר כי אמרים לבצע את התכנית "בלי ברוטאליות מיוחדת". (בהזדמנות אחרת באוה שיתאמר "בלי אכזריות מיוחדת").
 6. התכנית לא תבוצע לפני שבך וללא הסכמתך.
- בטיחה עם לייף הבעיה הנובה שליליה הריפה מטעמים טריניים. סבורני כי ראוי שתרע על דבר התכנית עכשיו גם אם גורלה לא יוחלט, לפי טעם, סופיה. אוסיף כי סרביה הפועמים לגרוש בגליל הנם נוצרים, דרוזים (בחורפיש) או צ'רקסים, בריחניה).

שלך בכרחה,

ד. איתן

התוכנית: לגרש את הערבים ("בלי ברוטליות מיותרת")

אדם רז

●●● המסמך המוצג כאן חשוב משלוש סיבות: ראשית, בגלל תוכנו. שנית, בגלל החיסיון המוטל עליו. ושלישית, בגלל הקשר שבין הסיבה הראשונה והשנייה. זהו מכתב "סודי" ("כמוס") מתאריך 4 בדצמבר 1949, כחצי שנה אחרי סיומה הרשמי של מלחמת העצמאות. הכותב: ולטר איתן, המנכ"ל הראשון של משרד החוץ הישראלי. הנמען: משה שרת, שר החוץ, היושב בניו יורק. איתן מדווח לממונה עליו על תוכנית "לגרש את התושבים הערבים במספר ניכר של מקומות", בגליל ובצפון הארץ. הוא מפרט את הכפרים הנדונים: פסוטה, תרשיחא, ג'יש (שמרבית מעקורי כירעם פונו אליו), חורפיש, ריחניה, מג'דל וזכריה. הוא מציין שמספר הערבים שיגורשו לפי התוכנית עולה על עשרת אלפים; רובם נוצרים ומקצתם דרוזים וצ'רקסים. הצידוק לגירושם:

"טעמי ביטחון". יעד הגירוש אינו מפורט. איתן מוסיף שדוד בן-גוריון, ראש הממשלה, אישר את העברת התושבים "בכוח למקומות אחרים", אך התנה זאת בהסכמתם של שרת ושל אליעזר קפלן, שר האוצר. הנימוק: עלות הפעולה נאמדת בכמיליון לירות, סכום הכולל את יישובם מחדש של המגורשים. איתן קיבל פרטים על התוכנית מזלמן לייף, הממוחה לגבולות וקרקעות שייעץ בנושאים הללו לבן-גוריון. לדברי לייף, ניהו להגשים את התוכנית "בלי ברוטליות מיותרת". איתן הדגיש בפני שרת שהסכמתו נחוצה לאישור התוכנית, והשמיע את דעתו שלו: "הבעיה תגובה שלילית חריפה מטעמים מדיניים", והוסיף, "סבורני כי ראוי שתדע על דבר התוכנית עכשיו גם אם גורלה לא יוחלט"; באותן שנים השאיר בן-גוריון את שרת בצל, לא אחת ככוונה.

תוכנית הגירוש לא יצאה לפועל, אולם בשנים שלאחר מכן נעשו כמה ניסיונות להעברת רבבות ערבים נוצרים משטחי הגליל לארגנטינה ולברזיל (דובר או על העברה בהסכמה, עם וכלי מר כאות). אחת התוכניות כונתה בשם "מבצע יוחנן", על שם יוחנן מגוש חלב. בצמרת הישראלית הגו בה במשך תקופה קצרה ב-1952-1953, עד לגניוזה תה מחוסר היתכנות. יש לציין שבשנים שלאחר המלחמה התקיימה מחלוקת גדולה, גם אם שקטה, בנוגע ל"הגירת" הערבים מהארץ. משה דיין, לדוגמה, תמך בהוצאה בכוח של הערבים מהארץ. איננו יודעים מדוע התוכנית המתוארת במכתב לא יצאה אל הפועל. אפשר להעריך שהסיבה המרכזית נגעה ל"טעמים מדיניים" שהזכיר איתן, הקשורים בפרק הזמן שחלף מתום הלחימה. אגב, תוך שנים ספורות, הן הדרוזים (1956) והן הצ'רקסים (1958) שולבו בצה"ל במסגרת סדירה. העובדה שבן-גוריון דרש במכתב את הסכמתו של שרת לכיבוש התוכנית חושפת טפח ממערכת היחסים בין שני המנהיגים. המחלוקת הפוליטית בין שני ראשי מפא"י קבעה במידה רבה את עתיד יחסי שני העמים החולקים את הארץ, ואת הדין מייקה של ישראל עם העולם הערבי. בעוד ששרת דרש להכיר בכל הערבים שנותרו בארץ כאזרחים שווים-זכויות, בן-גוריון התנגד לכך ודרש לראות בערבים "גיס חמישי". זו גם אחת הסיבות לכך שבן-גוריון תמך בקיום הממשל הצבאי על הערבים. הממשל הצבאי בוטל רק ב-1966, תחת ממשלת אשכול.

עד לאחרונה, נמצא המכתב בארכיון המדינה, בתיק חצ-2402/29, שכתרתו "מיעוטים - ענייני ארגון, דת, מדיניות כלפי מיעוטים". התיק היה פתוח לעיון במשך כ-25 שנה ועד לפיני כחצי שנה, והארכיון אף שלח אותו בדואר אלקטרוני לכל דורש (ובמקרה הנוכחי, למכון "עקבות", העוסק בין היתר בהסרת מגבלות מחוקרים המעוניינים בחשיפת תיעוד היסטורי).

אלא לבאחרונה, המכתב האמור - לצד מכתב של שמונה עמודים שכתב בכור-שלוש שטרית, שר המיעוטים הראשון והאחרון בישראל - הוסר מהתיק. ארכיון המדינה, אף שהוא מחויב לציין זאת, אינו מפרט מדוע הוצאו המסמכים, ומסתפק בהשארת עמוד לכן ריק ועליו מילה אחת: "חסוי". מכתבו המצונזר של שטרית מזכיר בתוכנו את דוח ריפטיין, שעסק בהוצאות להורג של ערבים ובכיוז מהם ונחשף כמוסף "הארץ" ("פלור-גות החיסול", 6.7.2018). כותרתו, "מיעוטים במדינת ישראל", מלמדת על תוכנו: שטרית מתריע בו על "שוד וגול [של רכוש ערבי] הן מטעם הצבא והן מטעם האזרחים", וקובע ש"תאוות השוד העבירה את אנשי הצבא על דעתם".

מדוע מסמכים מימי הקמת המדינה מצונזרים בפתאומיות, אחרי שהיו פתוחים לעיון הציבור במשך עשרות שנים? קשה לקבל על כך תשובה. במקרה לפרסום על דוח ריפטיין כתבתי כאן שנציגי המדינה האמונים על פרסום תיעוד היסטורי, אינם מבחינים לעתים בין הגבלה נחוצה על תיעוד הפורגע בבטיחות המדינה, ובין הגבלה מיותרת על תיעוד שעלול להביך אותה. אכן, העובדה שבן-גוריון שקל לגרש אלפי תושבים ערבים אינה מחמיאה במיוחד, אך חשיפת תיעוד היסטורי איננה צריכה להיות נתונה לשיקולים אסתטיים. אסור לה להפוך לפריבילגיה במשטר דמוקרטי, ואסור לה להיות נתונה לשיקולים בלתי ענייניים. ■